

דבר תורה לפרשת בלק – ד"ר נעמה סט

אל קסאים ואל תפילות

במרכזה של הפרשה מספרת התורה על בקשתו של בלק מבלעם בן-בעור לקלל את עם ישראל כדי להביא למפלתו. שלוש פעמים מתאמץ בלעם להוציא קללה מפיו על בני ישראל, ובכל פעם עורך בלעם בשיתוף עם בלק מלך מואב טקס ארוך המקדים את ניסיון הטלת הקללה הכושל. כך מתואר הניסיון הראשון (במדבר כג, א-ג):

וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בָּלַק בְּנֵה לִי בָזָה שְׁבַעָה מִזְבְּחוֹת וְהִכֵּן לִי בָזָה שְׁבַעָה פְּרִים וְשְׁבַעָה אֵילִים. וַיַּעַשׂ בָּלַק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלַק וּבִלְעָם פָּר וָאֵיל בְּמִזְבְּחָהּ. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלַק הֲתִצַּב עַל עֲלֹתָי וְאֶלְכָה אוֹלֵי יְקָרָה ה' לְקַרְאֹתִי וְדַבֵּר מִה יִרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ...

על מנת שתשרה עליו הרוח מצווה בלעם את בלק על בניית שבעה מזבחות! על כל מזבח יש צורך להקריב פר ואיל. טירחה כל כך מרובה, אבל כדאית ומשתלמת למלך מואב אם אכן הקללות יתממשו ויפעלו את פעולתן. על תיאור בניית שבעת המזבחות והעלאת פר ואיל על כל מזבח חוזרת התורה שלוש פעמים, לפני כל ניסיון לקלל את ישראל (ראו פרק כג, פסוקים יג-יד וכן בפסוקים כט-ל). מדוע חשוב לתורה לחזור על עובדות אלו בכל פעם?

נראה כי התורה מעוניינת להביע את דעתה השלילית על מוסד הנבואה והשיח של האדם עם האל-כפי שתפסו אותו בלעם ובלק, ולהורות לנו מהי התפיסה האלטרנטיבית והנכונה בהבנת מושג זה. בכל פעם נעמד בלעם עם בלק במקום אחר, אולי משם יצליח לקלל את בני ישראל. המקום החדש מחייב את בלק להקים שבעה מזבחות חדשים עבור הקרבנות המתחדשים. בתיאורים אלו מלמדת אותנו התורה את מחשבותיו של בלעם על כח הנבואה. לשיטתו יש לערוך סדר מסויים של פעולות טכניות הממוקדות במקום ספציפי וכך לזכות לגילוי א-לוהי. יכול האדם להיות מושחת במידותיו ובמעשיו, אם רק למד את הטכניקה של מקצוע הנבואה – יצליח במעשיו. לכן, בפעם הראשונה פונה בלעם לקב"ה שייענה לדרישתו בנימוק (במדבר כג, ד): 'וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת שְׁבַעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי וְאָעַל פָּר וָאֵיל בְּמִזְבְּחִי! הַקִּבְיָה! פֹּנֵה בִלְעָם לְה', 'אתה חייב לקיים את בקשתי! הרי הקרבתי שבעה פרים ואילים על כל מזבח!' אליבא דבלעם יש בעריכת המזבחות והעלאת הקרבנות במקומות הרלוונטיים כח ויכולת לסייע לו להוציא את זממו אל הפועל. התורה, המתארת את הכישלון של בלעם ואת הפיכת הקללה לברכה, שמה ללעג ולקלס לא רק את בלעם עצמו אלא את כל תפיסת עולמו כפי שבאה לידי ביטוי בהכנות המקדימות בשתי נקודות: א. הנבואה והיכולת להשפיע על דעת עליון אינן תלויות אך ורק בפעולה טכנית כזו או אחרת. המעשים נועדו כדי למשוך את ליבו של האדם, וכדברי ספר החינוך המפורסמים – 'אחרי הפעולות נמשכים הלבבות'. ב. הקב"ה איננו מחוייב לעמוד בכל דרישה שמציב לפניו בן אנוש, גם אם הלה בטוח שראוי הוא שתתמלא בקשתו.

גם חז"ל שהשוו בין שני "הרוכבים" שהשכימו בבוקר ('וַיִּקְם בִּלְעָם בְּבֹקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת אֲתָנָיו' – וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת חֲמֹרוֹ), הדגישו את הפער בעולם הנפש והמידות של שני אישים אלו (מסכת אבות פרק ה, משנה יט):

כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלושה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה – מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה – מתלמידיו של בלעם הרשע.

השוואה זו מדגישה את הפער הפנימי העמוק בין בלעם שתופס את הכח המאגי כרצף פעולות טכניות, ובין אברהם אבינו שמבין שאין הקב"ה משרה את שכינתו אלא על המתוקן במידותיו ובמעשיו. השיח עם הקב"ה – בין בנבואה ובין בתפילה – הוא פניה ובקשה לבורא עולם הפורצים מקירות ליבו של האדם. על האדם המבקש שהקב"ה ייעתר לתפילותיו להשתדל להיות ראוי לכך. שימוש ב"טכניקות" רחוק מעולמה של היהדות.

עם כל זה, יודע אברהם שהקב"ה לא יעובד אצלו, והוא לא מחוייב למלא את מבוקשו (וכמו שהפליאה לומר רחל פרנקל, אמו של נפתלי הי"ד, בימי הציפייה והתפילות). אברהם משתדל ומתאמץ בתפילתו על סדום, אך כששומע את סירובו הסופי של הקב"ה, הוא איננו מנתק קשר, אלא דוקא חוזר ומתפלל – וַיִּשְׁפָּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר אֶלֶה־מְקוֹם אֲשֶׁר-עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי ה' (בראשית יט, כז). לאחר כישלון תפילתו מתקן אברהם תפילה לדורות – תפילת שחרית.

נקווה כי תפילות עם ישראל תיאספנה אל נאד התפילות והדמעות שבצקלונו של הקב"ה, ונזכה באחדות, באחוה ובריאות בדרך לגאולה השלימה.